נישואין אזרחיים (סימן יז)

נישואין אזרחיים (סימן יז)

ענף ב: נישואין אזרחיים פיקטיביים

ענף ג: 'ריח הגט' בנישואין פיקטיביים ובנישואין אזרחיים

פתיחה

מעשה שהיה בעירנו לוס אנג'לס, בחורה ישראלית הגיעה לעירנו, וכדי לזכות ברשיון עבודה שיאפשר את תעסוקתה במקום, המוצא המיידי היה נישואיה לתושב ארצות הברית. לאחר זמן קצר הכירה יהודי, שהסכים תמורת תשלום הגון, להינשא לה ב"נישואין אזרחיים". תקופה קצרה הם גרו ביחד ב'קומונה' [מגורים המשותפים לכמה אנשים], אך היא לא בישלה לו אוכל באופן מיוחד, וגם לא היה להם חשבון בנק משותף. כעבור כמה שנים, חזרה הבחורה לישראל, הכירה בחור ישיבה, וזמן הנישואין נקבע ליום ראשון, ל"ג בעומר תשס"ז, בעיר הקודש ירושלים.

בבואה להירשם לנישואין במשרדי הרבנות, נתבקשה לגולל את סיפור חייה, וכאשר סיפרה על קורותיה בארצות הברית, נתבקשה להביא גט מהבחור אליו נישאה ב"נישואין אזרחיים". לאור דרישה זו, פנתה אל בית הדין הרבני בירושלים בבקשה לקבל אישור נישואין **ללא** גט, אך גם בית הדין התנה את מתן היתר הנישואין בגט.

חלפו שבועות נוספים, וכאשר כל מאמציה של הבחורה למצוא את "בעלה" לשעבר עלו בתוהו, כשבועיים לפני מועד הנישואין, פנתה לעורך דין שהגיש ערעור לבית הדין הרבני הגדול, על החלטת בית הדין האיזורי לחייבה לקבל גט לפני נישואיה. בבית הדין הגדול ישבו על מדין, הרבנים אברהם שרמן, חגי איזירר ונחום שיינין. הרב אברהם שרמן חקר את האשה אודות "נישואיה", וכאשר השיבה שלא חיו ביחד אלא גרו ב'קומונה', וגם לא בישלה לו ולא היה להם חשבון בנק משותף, נטו הדיינים להתיר לה להינשא ללא גט, אך ביקשו להתייעץ עם הגרי"ש אלישיב, בטרם יחרצו את הדין.

יומיים לפני מועד החתונה שנקבעה, כאמור, ליום ראשון ל"ג בעומר, בצהרי יום ששי, עלו הדיינים הרב שרמן והרב איזירר למעונו של הגרי"ש אלישיב, לשאול כיצד עליהם להכריע למעשה בנדון שלפניהם. הגרי"ש השיב להם: "הרי מפיה אנו חיים, ויש לה חזקת פנויה". וכאשר שבו הדיינים ושאלו, האם מותר להם לפסוק בניגוד להוראת בית הדין האיזורי, השיב הגרי"ש: "אני יחיד ולא יכול לפסוק נגד בית הדין האיזורי, אבל לכם כבית דין יש שיקול דעת להתיר".

על פי דברים אלו, התיר בית הדין הרבני הגדול את נישואי הבחורה, ללא קבלת גט ממי שהיתה נשואה לו ב"נישואים אזרחיים". וביום ראשון, ל"ג בעומר, סידר הדיין רבי אברהם שרמן חופה וקידושין לבני הזוג, בשעה טובה [את הדברים שמעתי מפי הרב שרמן, בשיחת טלפון שקיימנו לאחר מעשה].

בשעת מעשה, כאשר שוחחתי עם ידידי רבי דוד מנדלבוים, הוא סיפר לי מזיכרונותיו של ידידינו המשותף רבי יחיאל בן ציון פישהוף, על מקרים דומים שהיו בזמן מלחמת העולם השניה, בעת שבחורי ישיבה ששהו

נישואין אזרחיים (סימן יז)

בוילנא קיבלו אשרות מעבר דרך רוסיה ליפן. כדי להציל מגיא ההריגה מספר גדול של יהודים, היו מצרפים לכל ויזה תמונה נוספת של "בן זוג" [כאשר בחור קיבל ויזה, צירפו תמונה של בחורה, וכן להיפך]. ובשל העובדה שהרוסים לא ידעו לקרוא יפנית, וסברו שכל ויזה מיועדת לשני בני זוג, רבים ניצלו בכך שהציגו עצמם כבעל ואשה [בשולי סיפור יש להוסיף, כי היו בחורים חסידיים שלא רצו לעשות זאת מטעמי צניעות, משום שבכל הדרך הארוכה היו הבחורים והבחורות צריכים להראות כבני זוג לכל דבר, אך הרבנים פסקו שחייבים לעשות זאת מחמת פיקוח נפש. ועוד יש לציין, כי ברבות הימים חלק מ"זוגות" אלו השתדכו זה לזו והקימו בתים נאמנים בישראל].

פרסומו של המעשה וההדים שיצר, דרבן אותנו לעסוק בלימוד עם בני החבורה, כיצד התייחסו הפוסקים למקרים אלו של רישום איש ואשה כבני זוג "נשואים" ברישומי המדינה או בתעודות ואשרות מעבר, ללא סידור חופה וקידושין כדת משה וישראל, ולדון בשאלות הבאות:

• תוקפם ההלכתי של "נישואין אזרחיים", כאשר בני הזוג חיו ביחד לאחר מכן - האם האשה נחשבת "נשואה" וצריכה גט בטרם תינשא לאחר. והאם החיוב לקבל גט הוא מעיקר הדין, או רק חומרא.

• מה הדין כאשר היה רישום נישואין "אזרחי" בלבד, ללא כל קשרי אישות בין בני הזוג.

בירור הדברים, סלל את הדרך להבנת חילוקי הדעות בין דייני בית הדין האיזורי לדייני בית הדין הגדול, כדלהלן.

ומשנכנסנו לסוגיא זו, נתרחבה היריעה לדון בשאלות נוספות:

• במידה ולאחר "נישואין אזרחיים" האשה קיבלה גט, האם נאסר עליה להינשא לאחר מכן לכהן [כדין גרושה], או שאין כל מניעה גם מנישואין עם כהן.

• מה הדין אם לאחר קבלת גט מנישואין אזרחיים, היא נישאה לאדם אחר בחופה וקידושין, ולאחר זמן נתגרשה ממנו בגט, האם מותר לה לחזור ולהינשא לבעלה הראשון.

• • •

הסיבות העיקריות להצריך גט לאחר נישואין אזרחיים, נובעות מהחשש לקידושין:

• בביאה - משום ש"אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות" (כתובות עג, א).

• בשטר - שמא בנוסח השטר שנעשה בערכאות, האשה מתקדשת כי השטר כולל בתוכו לשונות של קידושין החלים גם על פי ההלכה. וכמו כן, מאחר והשטר שנעשה בערכאות נכתב לשם "קנין" בין בני הזוג, יש לכך תוקף מדין "קידושי שטר".

• כיון שבני הזוג חיים בפומבי כ"נשואים", יש לחייבם בגט "שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט" (כעין המובא ביבמות פח, ב).

ונבאר הדברים.

• • •

א. במשנה הפותחת את מסכת קידושין נתבארו שלושת הדרכים ש"האשה נקנית" בהם: "בכסף, בשטר, **ובביאה**". ופירש רש"י (קידושין ב, א) "בא עליה ואמר התקדשי לי בביאה". וכפי שנפסק בדברי הרמב"ם

נישואין אזרחיים (סימן יז)

(הלכות אישות פ"ג מ"ה) "אם קידש בביאה אומר לה הרי את מקודשת לי או הרי את מאורסת לי או הרי את לי לאשה בבעילה זו, וכל כיוצא בזה, ומתייחד עמה בפני שני עדים ובועלה".

ובדברי המשנה בגיטין (פ"ח מ"ט) מבואר, שאפילו אם לא אמר לעדים שהוא בא על אשה לשם קידושין, אלא **יש עדים על יחוד** באופן **שמסתבר שבא עליה**, חוששים שמא קידשה בביאה כי "אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות" ומסתמא בא עליה לשם קידושין: "המגרש את אשתו [מן הנישואין] ולנה עמו בפונדקי [נתייחדו בפונדק], בית שמאי אומרים, אינה צריכה הימנו גט שני, ובית הלל אומרים, צריכה הימנו גט שני". ובסוגיית הגמרא (שם פא, ב) ביארו את דעת בית הלל שהצריכו גט לאחר עדות על היחוד "שהן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה", ופירש רש"י: "כלומר, כיון [שיש עדים] דראו שנתייחדו, אין צריך עדות של ביאה גדול מזה, ודאי אנן סהדי כיון דגייסי אהדדי [רגילים האחד עם השני] לא פרשו זה מזה". עדות על יחוד של בני זוג שהיו נשואים והתגרשו, נחשבת כעדות על ביאה, משום שהם רגילים זה עם זו, וברור כי לא היה רק יחוד אלא גם מעשה ביאה. ולכן סברו בית הלל, שבביאה זו חזר וקידשה, משום ש"אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", ועל כן "צריכה הימנו גט שני", וכפי שפירש הרמב"ם בפירוש המשניות (שם) "כשהעידו עליה שני עדים שהיא נתייחדה עמו, בית הלל סברי הן הן עדי יחוד הן הן עדי ביאה, ואין אדם עושה ביאתו ביאת זנות, הרי קידשה בביאה".

וכתב בשו"ת הריב"ש (סימן ו) כי מדין זה יש מהגאונים שלמדו, כי איש ואשה החיים ביחד ונוהגים כבני זוג, ויש עדים שהתייחדו, יש לחשוש שהיו קידושין בביאה, משום ש"אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", וצריכה גט להתירה להינשא לאחר, כדבריו: "מן הדין הנזכר, במגרש את אשתו ולנה עמו בפונדקי, הורו קצת מן הגאונים ז"ל, שכל אשה שתבעל בפני עדים צריכה גט, חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. ולפי דבריהם בכיוצא בזה דגיסי אהדדי, וגם שלקחה להיות לו לאשה, היה נראה לכאורה שצריכה הימנו גט כל שיש עדים שנתייחד עמה, אף על פי שאין שם עידי ביאה. דבהאי גוונא אמרינן הן הן עידי יחוד הן הן עידי ביאה, וכיון שנבעלה אמרינן לשם קידושין בעל, דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות".

הרמב"ם בהלכות גירושין (פ"י הי"ט) הביא את דברי הגאונים, ופסק שלא כדעתם: "הורו מקצת הגאונים שכל אשה שתבעל בפני עדים צריכה גט, חזקה שאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות. וכל הדברים האלו רחוקים הם בעיני עד מאד מדרכי ההוראה, ואין ראוי לסמוך עליהן, שלא אמרו חכמים חזקה זו אלא באשתו שגירשה בלבד או במקדש על תנאי ובעל סתם, שהרי היא אשתו, ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות עד שיפרש שהיא בעילת זנות, או שיפרש שעל תנאי הוא בועל, אבל בשאר הנשים הרי כל זונה בחזקת שבעל לשם זנות עד שיפרש שהוא לשם קדושין". אולם הראב"ד השיג על דברי הרמב"ם והצדיק את שיטת הגאונים: "בת ישראל שתבעל בעדים, אם לא היו חשודים בפריצות עריות, העמד בני ישראל ובנות ישראל על חזקתן, ובחזקת כשרות הן שלא יתפרצו בפני עדים לזנות, ודברי הגאונים ז"ל קיימים הם".

מרן השו"ע (אבן העזר סימן קמט סע' ה) פסק להלכה כדברי הרמב"ם: "לא אמרו חזקה זו דאין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, אלא באשתו שגירשה או במקדש על תנאי ובעל סתם שהרי אשתו היא,

נישואין אזרחיים (סימן יז)

ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות, עד שיפרש שהיא בעילת זנות או יפרש שעל תנאי הוא בועל. אבל שאר כל הנשים בחזקה שבעל לשם זנות, עד שיפרש שבעל לשם קידושין".

ובהלכה הסמוכה (שם סע' ו), הביא מרן השו"ע את דברי הריב"ש שפסק כדברי הרמב"ם בנדון שבו עסק הריב"ש: "וכן איש ואשה שהמירו באונס הגזירות ונישאו זה לזה בחוקות הנכרים, אף על פי שמתייחדים זה עם זה בכל יום לעיני הכל, אין חוששין להם משום קידושין".

וגם הרמ"א (אבן העזר סי' כו סע' א) הביא להלכה את דברי הריב"ש: "מומר שנשא מומרת בנימוסיהם ונתגיירו אחר כך, אין כאן חשש קידושין כלל, ומותר לצאת ממנו בלא גט, אע"פ ששהה עמה כמה שנים אינו אלא כזנות בעלמא".

חשש לקידושין בביאה מדין "אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות"

ב. מדברי הרמב"ם, הריב"ש, השו"ע והרמ"א, למדנו כי אשה מתקדשת בביאה אך ורק בשני מקרים:

• אם קידש בביאה ואמר לה הרי את מקודשת לי בבעילה זו, ולאחר מכן התייחד עמה בפני שני עדים ובעלה.

• כאשר התייחד עם אשתו שגירשה או מקדש על תנאי ובעל סתם, חוששים לקידושי ביאה "שהרי אשתו היא, ובאשתו הוא שחזקתו שאינו עושה בעילתו בעילת זנות, עד שיפרש שהיא בעילת זנות או יפרש שעל תנאי הוא בועל".

אבל בשאר המקרים, ואפילו כאשר איש ואשה חיים כבני זוג ו"רגילים" זה עם זו "אף על פי שמתייחדים בכל יום לעיני הכל, אין חוששין להם משום קידושין".

ממוצא הדברים שנתבארו לעיל, דן רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג בשו"ת היכל יצחק (אבן העזר ח"ב סימן לג) בתוקפם של "נישואין אזרחיים" של בני זוג שחיו ביחד: "בעצם הדבר נראה דלא הוצרכו לגט כלל, משום דנראה דחזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות שייך רק באופן שיש לנו לתלות שיש סיבה המונעתו מקידושין כדת, כגון בנתייחד עמה בפני עדים שתקף עליו יצרו והוא בהול, או כגוונא דתשובת הריב"ש שיש שהיו חוככים להחמיר דהיו הזוג אנוסים ואי אפשר היה להם להנשא כדת משה וישראל. אבל אלו הפרוצים שבידם הוא להינשא כדת משה וישראל, וחיים חיי הפקרות, איה השכל לומר עליהם חזקה אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות, וכי מי מנעם מלהינשא כדת. ועל כרחך אחת משתי אלה, או שכפירתם מנעה זאת מהם, וודאי לא כיוונו לשם קידושין, או שלא רצו להתקשר בקשר אישות ממש אלא למלא תאוותם". ומבואר בדבריו, כי ב"נישואין אזרחיים" אין חשש לקידושין בביאה מדין "אין אדם עושה בעילתו בעילת זנות", כי במידה ובני הזוג יכלו להינשא בחופה וקידושין כדת משה וישראל, אין סיבה לומר שהאיש התכוין לקדש בביאה, שהרי היה יכול בנקל להינשא כדת משה וישראל בחופה וקידושין, ויותר מסתבר איפוא, שאדם מופקר זה בעל את בעילותיו בזנות.

נישואין אזרחיים (סימן יז)

וכן נקט להלכה באגרות משה (אבן העזר ח"ד סימן קיב) בנדון "איש מופקר אשר רצה לעשות טובה לאשה פנויה שיניחוה להכנס לקנדה ולדור שם, שהיתה צריכה להיות נשואה לאחד שהוא אזרח בקנדה, נתרצה לעשות נישואין ע"פ ערכאות המדינה, אבל בתנאי שג' חדשים תדור בביתו כאיש ואשתו, ואחר כך ינתקו נישואיהם בערכותיהם. וכך עשו, שהיתה אצלו בזנות הג' חדשים ואח"כ נתפרדו", וכתב רבי משה: "כיון דקידושי ערכאות אינם כלום שלא נעשו כדיני התורה ולא לפני עדים כשרים, אף שנזדמן שנתן לה טבעת, אין לסמוך על בעילתם שהוא לקידושי תורה וגם לקידושין בכלל, מטעם דבין המחבר ובין הרמ"א פסקו כהריב"ש, ומוכרח לומר דצריך לבעול לכוונת קידושי תורה ואם אין לו חזקה זו אינו כלום. ולכן כל אלו שנשאו רק בערכאות במדינתנו ולא רצו לקדש כדין, אין הנישואין כלום, מאחר דהם מופקרים לעבור על כל דיני התורה, וכל שכן כשידוע שהם מופקרים לזנות שאין לחוש לכלום" [ומכל מקום לדינא הסיק האגרות משה שאם אי אפשר להשיג גט יש להתירה, אך לכתחילה כשאפשר להשיג גט יש להשתדל בזה, ולהלן יובאו דבריו].

חשש לקידושין בשטר

ג. כאמור בדברי המשנה בתחילת מסכת קידושין, האשה מתקדשת בדרך נוספת - **בשטר**.

ובשל כך כתב רבי יהודה ליב צירלסון בשו"ת מערכי לב (סימן פז) "על דבר שאלתו בנדון נישואין אזרחיים הנעשים בערכאות, האם זקוקים לגט", כי "יש להצריך גט מדינא, מצד דאיכא לפנינו לתא דקידושין", וזאת משום "**שסגנון השטר** הנעשה בערכאות בדבר עסק הנישואין **כולל בתוכו לשונות של קידושין**. וכיון שכידוע נעשה הענין בעדים, אם כן הרי יש לחוש, שמא נזדמנו אז עדים כשרים וה"חתן" נתן את השטר הזה ל"הכלה" בפני העדים האלה, דהוי **קידושין בשטר**". אולם יש לעיין בדבריו, שהרי על פי רוב שטרי הקידושין הנעשים בערכאות נכתבים בלשון לועזית, וצ"ע האם יש לשונות קידושין בשטרות אלו.

גם לדעת החזון איש, יש בנישואין אזרחיים חשש "קידושין בשטר", כפי שהביא תלמידו רבי שרגא פייבל שטיינברג, בספרו אור הנר (גיטין סימן קט) מכתב ידו של החזון איש: "בדבר קידושין אזרחיים עדיין לא נסתיימה ההלכה, דכיון שאינם רוצים בזנות אלא בקשר קנייני, ואף שנזורו מדרך התורה, כל שעושים קנין המועיל מן התורה, אף שדעתם שיהיה קנין אישיי ולא תוריי, מכל מקום מועיל. והלכך אם היה חתום הבעל בחוזה ומסר לה, **אפשר לחוש לקידושי שטר**, ואפשר שאין כאן חסרון לשמה כיון שנכתב לשם כך. גם בואם לדירה אחת אפשר שדעתם לאשר קשרם, וקשה להכריע בחמורים כאלה".

גט לחומרא - "שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט"

ד. תנן במסכת יבמות (פ"י מ"א) "האשה שהלך בעלה למדינת הים, ובאו ואמרו לה מת בעליך ונישאת ואחר כך בא בעלה, תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה". ובסוגיית הגמרא (שם פח, ב) הקשו מדוע צריכה גט גם ממי שנישאה לו: "בשלמא מראשון תבעי גט, אלא משני אמאי, זנות בעלמא הוא". ותירץ רב הונא: "גזירה שמא יאמרו גירש זה ונשא זה, ונמצאת אשת איש יוצאה בלא גט". ופירש רש"י: "גזירה

נישואין אזרחיים (סימן יז)

שמא יאמרו כשרואים הראשון חי, סבורים ששני זה כשנשאה על ידי שגירשה ראשון נשאה, ואשת איש גמורה היא, ואם מוציאה שלא בגט נמצאת אשת איש יוצאה בלא גט". מדברי הגמרא למדנו, כי לעיתים גזרו חז"ל להצריך גט לחומרא, אפילו שלא היו קידושין "שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט".

לפי זה כתב בשו"ת מערכי לב, בהמשך דבריו: "אפילו היה ברור לנו שאין בנישואין אזרחיים שום חשש קידושין, מכל מקום כיון שהנישואין האלה יש להם פומביות, אשר על ידם דר אחרי כן הזוג ביחד בפרסום, ומתחזה איפוא כאיש ואשתו, לא יתכן כלל לפטור זוג כזה מגט, דעלינו לחוש בכהאי גוונא להא דנקטינן ביבמות (פח, ב) דגזרו חז"ל להצריך לפעמים גט במקום שלא היה נצרך מעיקר הדין, בכדי "שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט". דאף שחששא זו נאמרה גם לגבי ענין אחר, שייכה ושייכה נמי בנדון דידן, מחמת ש"אמירה" כזו ודאי תינשא על כנפיים בין ההמון ותרבה פרעות בדת ישראל".

• • •

הכרעת הפוסקים - האם בנישואין אזרחיים צריכה גט להתירה להינשא לאחר

ה. הפולמוס סביב חובת הגט מנישואין אזרחיים, מתקיים כבר יותר ממאתיים שנה, ועדיין לא בא לידי הכרעה.

לפני כשמונים שנה, סמוך לפרוץ מלחמת העולם השניה, שלח רבי אברהם דב כהנא שפירא, רבה האחרון של קובנא, "קול קורא" לרבני אירופה, בבקשה להכריע בנושא זה, כדי שלא יווצר מצב שבו חלק מהרבנים מחייבים גט, וחלק אחר מתירים לאשה להינשא ללא גט, ולדעת האוסרים, כאשר האשה תינשא לאחֵר ללא גט, יהיו בניה ממזרים.

רבי אברהם דב כהנא שפירא, מוסר פרטים על ה"קול קורא", בתשובה שראתה אור לאחר פטירתו בחלק השלישי של שו"ת דבר אברהם (סימן כט) ובה כתב: "לפני שנים אחדות פניתי להרבנים הגאונים בקול קורא אודות זה. בקול קורא ההוא עוררתי ששאלה זו הנוגעת לכלל ישראל שלא יתערבו ביניהם פסולי משפחה הגוררים אחריהם חשש ממזרות אינה שאלה פרטית ומקומית, ואי אפשר שתהא נדונית ונפתרת על ידי כל רב יחיד ויחיד, כל אחד ואחד לפי שיקול דעתו, שאם כן התורה נעשית כשתי תורות ובית ישראל נקרע לקרעים, שרב אחד יתיר ויעשה מעשה על פיו ויולדו בנים, ובבואם למקום אחר שדעת הרבנים שם להחמיר ידונום כממזרים ואין תקנה להם. על כן הצעתי שיפתר הדבר אחרי משא ומתן והסכם בין גדולי הדור".

בהמשך התשובה ציין הדבר אברהם שקיבל תשובות רבות בנושא, אך לא הגיע לידי הכרעה ברורה למעשה: "קיבלתי מכתב ארוך מהגאון מוהר"ר **יוסף ראזין** ז"ל [הרוגאצ'ובר], והגאון מוה"ר **חיים עוזר גראדזענסקי מווילנא** ז"ל כתב בקצרה **שלא כל המקרים שוים בחדא מחתא, ובמקום עיגון שאי אפשר להשיג גט, דעתו נוטה להקל**, איני זוכר היטב אם זה בדרך כלל או רק במקרים ידועים. הגאון **מוהר"א כהן** ז"ל מדווינסק ערך בזה קונטרס ארוך בפלפולא ומסיק שיש להתחסם הרבה בהיתר אלה הפלגשים, שאם תבוא לינשא בחופה וקידושין **מהראוי להצריכה היתר מיוחד על פי דרישה וחקירה מן הרב שבמקומה**, שיתברר לו איך היו נשואיה **וידון עליה לפני ג' רבנים מובהקים, ורק בהסכם ג' רבנים**

נישואין אזרחיים (סימן יז)

מובהקים יתירוה. ובמקום שיש להם אונס שלא לעשות חופה וקידושין, בודאי מן הדין יש חשש קדושין. כמו כן כתב לי הגרי"ל צירלסאהן ז"ל אבד"ק קישינוב, שכך מורה ובא וכך נעשו מעשים בבד"צ להצריך גט. ולעומת זה כתבו כמה רבנים שדעתם נוטה להקל. **מסקנת הדברים שהענין צריך ישוב והחלט על ידי גדולי הדור**".

נסיונו של הדבר אברהם להביא את שאלת תוקפם של הנישואין האזרחיים לידי הכרעה בין פוסקי ההלכה, הוזכר בשו"ת שרידי אש (ח"ג סימן כב) בנדון "אשה שדרה עם איש בליעל אחד כמה שנים וילדה ממנו בן בלא חופה, ואחר כך עזב אותה, אם מותרת להנשא בלא גט, כי זו שעת הדחק כי הוא בליעל ולא רצה ליתן לה גט בשום אופן", ובתוך דבריו כתב השרידי אש: "אמת הדבר כי כבר נתחברו על זה ספרים רבים, והשאלה היתה בנשואי ערכאות בלא חופה וקידושין כדת משה וישראל, **רוב גדולי אונגארן החמירו בדבר והרבה הקילו ובתוכם גדולי גאליציא.** לפני המלחמה שלח הגאון רא"ד שפירא זצ"ל אבד"ק קאוונא מכתב חוזר לכל הרבנים שיחוו את דעתם בשאלה הנ"ל, גם אני ערכתי קונטרס גדול שבו הוכחתי שאינה צריכה גט. ובשנת תש"ו הוציא בנו של הגאון מקאוונא ספר דבר אברהם חלק ג' בניו יורק, ושם בסי' כ"ט מביא הגאון ז"ל שקיבל הרבה תשובות של מחמירים ושל מקילים, והחשובים שבהם הם מהגאון רח"ע גרודזנסקי זצ"ל שהורה להקל במקום עיגון שאי אפשר להשיג גט מהבעל, והגאון ר"י ראזין זצ"ל מדווינסק הורה להחמיר ולהצריך גט".

אולם גם השרידי אש לא הכריע בדבר אלא כתב: "והנה הגאון מקובנה בספרו הנ"ל מביא בשם הגאון ר"א כהן ז"ל מדווינסק, שדעתו שלא להתיר בדרך כלל אלא להצריך בכל פעם היתר מיוחד על פי דרישה וחקירה וידונו בזה ג' רבנים מובהקים, ורק בהסכם ג' רבנים יש להתיר בשעת הדחק. ודעתו נראית לי כדי שלא יהיה הדור הפקר, וכל זמן שאין לנו סנהדרין שיכריעו הכרעה אחרונה, **צריך לשאול תחלה את פי גדולי הדור והם יכריעו בכל פעם**".

שאלת תוקפם של הנישואין האזרחיים נדונה בשו"ת אגרות משה בכמה תשובות. רבי משה נשאל (אבן העזר ח"א סימן עד) "בדבר האשה שבאת מאונגארן [הונגריה] שתחת ממשלת הסאוועטן [רוסיה], ואומרת שדרה עם איש משך זמן בלא קידושי תורה, רק במה שנרשמו בפנקס פקיד הממשלה בהעיר, שכן הוא שם האישות מהממשלה, שאין להם שום קנין ולא שום מעשה, רק רשימה אצל הפקיד. ואחר זמן הסכימו להיפרד והלכו להפקיד ורשם שהם מפורדים, ויותר לא ידעו, לא הוא ולא היא. ומאז שנפרדו הלך הבעל ואינה יודעת היכן הוא, והיא באה לקנדה, אם יש להתירה להינשא, והיא עדיין אשה צעירה, ולבד עצם העיגון שחז"ל חשו לתקנה, יש לחוש ח"ו שלא תצא להפקירות" . וכתר"ה נוטה להיתרא אך מסופק קצת ורוצה לידע גם דעתי העניה. והכרעתו היתה: "באם אפשר להשיג גט פיטורין, מהראוי להחמיר. מכל מקום באי אפשר להשיג גט ממנו, שאין יודעין היכן הוא, יש להתירה". וחזר על דבריו (אבן העזר ח"ד סימן קיב; הובא לעיל **אות ב**) "כשאי אפשר להשיג גט יש להתירה לעלמא, אם לפי החקירה ודרישה היו נישואיה בערכאות, ומכל מקום לכתחילה כשאפשר להשיג גט, יש להשתדל בזה".

גם בשו"ת חלקת יעקב דן בכמה מתשובותיו בתוקפם של נישואין אזרחיים (אבן העזר סימנים סט-עד), ונראה מדבריו שאין חשש בנישואין אזרחיים, כדבריו (סימן סט) "נראה לי ברור דאין לחוש כלל לקידושין

נישואין אזרחיים (סימן יז)

בנישואין אזרחיים. וכן ראיתי מביאין כן בשם שו"ת אבן יקרה (ח"ב סימן לט) ופרי השדה להגאון מבאניהאד (ח"ג סימן ט) להתיר, ובשם ספר מטה לוי להג' מפרנקפורט דמיין". ברם גם החלקת יעקב סייג את ההיתר: "אכן זה ודאי שאין ליתן היתר דרך כלל, רק כל פרט לעצמו צריך לבוא לפני בעל הוראה, דלאו כל אנפא שוין".

וכן נראה מדברי הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ו אבן העזר סימן א), שכתב בתוך דבריו: "העיקר להלכה כדעת רוב האחרונים שבנישואין אזרחיים אין צריך גט. וכן ראיתי להגרח"ע גרודז'נסקי בתשובה שנדפסה בקובץ אגרות שלו (סי' ל), וכן העלה בספר אבני האפוד ח"ב (סי' כו סק"ב). והגרי"מ חרל"פ בשו"ת בית זבול ח"א (סי' כז). וכן העלה הראש"ל הגרב"צ עוזיאל במשפטי עוזיאל (בח"א חאה"ע סי' נט, ובח"ב סי' נד - נה). וכן העלה הגר"ע הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (בח"ד חאה"ע סי' ב' דנ"ב ע"ג וד', ובחלק ו' חאה"ע סי' קא). וכן העלה להקל בשו"ת חלקת יעקב (ח"א סי' א, וח"ב סי' קפג והלאה). ע"ש. וכן העלה ידי"נ הגרא"י ולדינברג שליט"א בשו"ת ציץ אליעזר (ח"א סי' כז, וח"ב סי' יט, וח"ח ס"ס לז). ע"ש. וכ"כ הגר"מ ראטה ז"ל בשו"ת קול מבשר ח"א (סי' ז), שרוב ככל הגדולים בדורות שלפנינו הסכימו שנישואין אזרחיים אין צריך גט כלל, ורק לרווחא דמילתא הצריכו גט לחומרא, וכשיש חשש עיגון בודאי שיש להקל בפשיטות", והוסיף: "וכן עשיתי מעשה בהיותי משרת בקדש במצרים בשנת התש"ט לפ"ק, כשהיה חשש רציני של עיגון לאשה, והתרתיה בלא גט, וסמכתי ראשי ורובי על הפוסקים הנ"ל".

רבי יעקב אריאל, סיכם בשו"ת באהלה של תורה (ח"א סימן פ) את הכרעת הפוסקים בקצרה: "נישואין אזרחיים לדעת רוב הפוסקים אין להם תוקף, והוא הדין לנישואין רפורמיים, ורק **מצריכים גט לחומרא במקום שאינו מקום עיגון**".

וכך נוהגים בבתי הדין הלכה למעשה, כפי שכתב רבי יצחק אושינסקי, דיין בבית הדין הרבני בחיפה, בספרו אורות משפט (עמ' מ) "**בתי הדינים נוקטים כיום בדרך כלל, שגט הניתן עקב נישואין אזרחיים הינו לחומרא בעלמא**, וכמובן שכל מקרה דנים לגופו, ואולם מידי ספיקא לא נפקא".

ענף ב: נישואין אזרחיים פיקטיביים

> בניגוד לנדונים שנתבארו לעיל בדברי הפוסקים - מה תוקפם ההלכתי של "נישואין אזרחיים", כאשר בני הזוג חיו ביחד לאחר מכן. במקרים שהזכרנו בפתיחה, רישום הנישואין ה"אזרחי" היה ללא כל קשרי אישות בין בני הזוג, למטרות "פיקטיביות" של השגת אשרות מעבר או רשיון עבודה, ולכן אין אמנם חשש לקידושין בביאה, אך יתכן ויש חשש לקידושין בשטר, או שיש לחשוש ולגזור לחייבם גט לחומרא "שלא יאמרו אשת איש יוצאה בלא גט".

ו. רבי גדליה פלדר, רב בטורונטו, נקט להלכה בספרו נחלת צבי (ח"ב עמ' 179 ואילך), שאם ידוע בבירור כי בני הזוג לא חיו חיי אישות, אין צורך בגט. דבריו נסבו אודות "מעשה באחד שבא אלי וסיפר לי שעם

נישואין אזרחיים (סימן יז)

פרוץ המלחמה בשנת תרצ"ט ברח מלעמבערג לרוסיה, והיה אתו בשכונה שלו בחורה עם אמה שהכיר אותה מבית הספר, וכדי שלא להפרידם כי זכה להיסמך על שולחנם, נשאה בנשואין אזרחיים ולא חיו חיי אישות, כי הכל היה רק לכסות בפני השלטונות. עם תום המלחמה בא הוא הנה [לקנדה] והתחתן, והיא נסעה לישראל. וכאשר הגישה בקשה להינשא וחקרו ודרשו עליה ברבנות, ונודע להם על הנישואין האזרחיים הנ"ל, השתדלו להשיגו ולהוודע אם חיו חיי אישות, והוא בא ולא רצה לגלות איפה נמצא רק דרש לחתום מכתב שלא חיו חיי אישות, וכן אמר שהרבנות דרשה שיחתום הכתב בפני ועלי לאשר שכן חתם. קיבלתי ממנו הכתב, ושלחתיו חזרה להרבנות ע"ש הרב הגאון ר' איסר יהודה אונטערמאן (שליט"א) הרב דתל אביב מאז, וכעת הרב הראשי לא"י, עם מכתב בירורי בדבר נישואין אזרחיים".

הרב פלדר מביא את תשובתו של הרב אונטרמן: "אין אנו מתירים נשואין אזרחיים בלי גט היכא שהזוג חיו יחד חיי אישות. דעתי היתה להתיר לה להנשא על סמך הצהרות שני הצדדים שכל הענין הי' פיקטיבי ולא חיו ביחד. ברם הדיינים קבעו שבמשך החקירות נראה להם ממנה כי חיו חיי אישות, וזה כגדר חתיכא דאיסורא. כדי לצאת מכל ספק יש לסדר גט או הרשאה של כתבו ותנו, ונסדר הגט כאן מיד".

ומבואר בדבריהם, כי בנישואים אזרחיים שברור ללא כל ספק שלא היו קשרי אישות בין בני הזוג, וכל מטרת הנישואין היתה "פיקטיבית" להשגת דבר כלשהו, אין האשה צריכה גט כדי להתירה להינשא. אולם כשמתעורר ספק שמא בני הזוג חיו חיי אישות, צריך להחמיר ולחייבה בסידור גט [יחד עם זאת, כבר נתבאר בפרק הקודם, כי במקום עיגונא מקילים בבתי הדין להתירה גם ללא גט, ולכאורה נראה שהגרא"י אונטרמן לא נקט כן לדינא, והחמיר להצריכה גט אפילו במקום עיגונא].

ז. בשעת לימוד הסוגיא עם בני החבורה, בקיץ תשס"ז, דנתי בשאלה שהבאנו בפתיחה, עם ידידי רבי משה יעקב חפוטא, רב ומו"צ קהילת דעת תורה בלוס אנג'לס, קליפורניה, ונתכבדתי בתשובתו:

לכבוד

ידידי הרה"ג צבי רייזמן שליט"א

מח"ס רץ כצבי, לוס אנג'לס

אחדשה"ט

הנני בזה שוב להדרש בדבר שאלתך, שנתחתנו איש ואשה ע"י העיר [בנישואין אזרחיים] כדי לקבל ניירות, ולא היה דעתם כלל להינשא זה לזה, ולא היו עדים כשרים כשנתחתנו, ולא היתה נתינת טבעת. ואולם אמר להם רב מארץ ישראל, כי אם נתייחדו, חייבים בגט. ואמרה האשה שאינה זוכרת כזאת, ועתה נפשה בשאלתה איך לנהוג.

נישואין אזרחיים (סימן יז)

תשובה: הנה ודאי שאין כאן כלום ולא שום חשש לקידושין, כי ליכא עדים כשרים או ליכא עדים כלל ומדוע נחשוש. והנה צריכים שני תנאים ברורים, האחד, שיהיו עדים כשרים שראו מעשה קדושין או היחוד. ושנית שתהיה נתינת טבעת כדין, ובלא זה גם אם יתיחדו אין בזה כלום. מלבד זה נראה מתוך השאלה כי אינה זוכרת אי נתייחדו, אתמהה, וכי יתכן שאנשים נמצאים בקירבה זה לזו של יחוד באופן שאין אדם נוסף יכול להיכנס לחדר בפרק זמן של ביאה ולא זוכרים. ועל כרחך כיון שאינה זוכרת כלל, ורק מחמת השאלה והחשש מחפשת להיזכר אולי היו הם באיזה חדר איזה זמן, הרי מוכח שלא היה כזאת, ולכן גם לזה אינני חושש. וכל שכן באנשים שמדקדקין במצוות ודאי ישימו ליבם ליחוד שלא כדין, ואיך נחמיר עליהם חומרא יתירה שיזכרו כל רגע, ואם אינם זוכרים כל רגע מה היה נימא **שמא** נתיחדו ושמא היו עדים כשרים לזה, ואם יש עדים איתא קלא, ובלא זה מדוע נצריכה גט. ומלבד זה כאמור כל שחסר בב' תנאים ראשונים לא חיישי' דיחוד בלי קדושין ועדים לאו מלתא היא.

בהמשך דבריו הביא הרב חפוטא את דברי הפוסקים שחששו בנישואין אזרחיים מדין קידושי שטר [לעיל **פרק א**], אך כתב כי חשש זה הוא רק כאשר לאחר הנישואין האזרחיים חיו בני הזוג בדירה אחת, ועקב זאת קיים חשש שהיו מעוניינים בקשר אישות קנייני, וכפי שנראה מדברי החזון איש שהובאו לעיל:

ויעויין עוד באוצר הפוסקים אבן העזר סי' כ"ו דיש חוששין מצד קדושי שטר כשמתחתנים בעיר ורק נרשמים ומוסר לה איזה שטר. ובספר אור הנר כתב בשם החזון איש וז"ל: בדבר קידושין אזרחיים עדיין לא נסתיימה ההלכה דכיון שאינם רוצים בזנות אלא בקשר קנייני, ואף שנזורו מדרך התורה כל שעושים קנין המועיל מן התורה, אף שדעתם שיהיה קנין אישיי ולא תוריי, מכל מקום מועיל. והלכך אם היה חתום הבעל בחוזה ומסר לה, אפשר לחוש לקידושי שטר, ואפשר שאין כאן חסרון לשמה כיון שנכתב לשם כך, גם **בואם לדירה אחת** אפשר שדעתם לאשר קשרם, וקשה להכריע בחמורים כאלה, עכ"ל. הנה לך כי החשש הוא ממקום שדרים יחדיו ונתרצו להיות זוג לכל דבר, אבל בלא זה דלא נתחתנו אלא לתרמית לקבל הניירות, וידוע שלא רוצים הקידושין, אינני רואה מדוע נחוש לזה. וכן חזינן דבעינן להחזון איש שחשש דווקא כשבאים לדירה אחת, אבל ודאי לא חשש ביחוד אף כשיש שם עדים ולא לשם קדושין נתכוונו, דאין לומר בסתם הם עדי יחוד הם עדי ביאה, דזה רק בקידשה ממש. וכ"ש כשאין שם עדים, ומדוע נחשוש אולי היו עדים.

וראה מנחת אלעזר ח"ג סי' י"ב דלא חושש כלל כשנתחתנו אצל העיר, וכן ויעויין בקובץ אגרות לגרח"ע גרודז'נסקי (סימן ל; יובא להלן **פרק ד**) שכתב בשם מהר"מ שי"ק (אבן העזר סימן כא) ובית יצחק, וכ"כ האבן יקרה ח"ב סי' ט', וכתב שכן הסכים עמו הגאון רבי יואל טייטלבוים מסאטמר ועוד גדולים, וכ"כ החלקת יעקב (אבן העזר סי' סט; הובא לעיל **פרק א**), דכל נישואין של העיר או המדינה שנקראים נישואין אזרחיים, לאו כלום הם".

נישואין אזרחיים (סימן יז)

גם מדברים אלו מתקבלת המסקנא, כי בנישואין אזרחיים "פיקטיביים" במטרה להשיג אשרות מעבר או רשיון עבודה, **שאין כל ספק** בכך שלא היו קשרי אישות בין בני הזוג, אין כל צורך בגט כדי להתירה להינשא לאחר.

ח. בשולי הדברים, ברצוני להוסיף פרט מאלף, שנתוודעתי אליו בשעת הכנת השיעור.

ידידי רבי אברהם יצחק קריגר, ראש מכון שם עולם לחקר השואה, חשף בפני את העובדה שרבני הגטו בוורשא, ובראשם רבי מנחם זמבה הי"ד, הנפיקו אישורי נישואין פיקטיביים, בכדי להציל יהודים:

לכבוד

ידידי אהובי - כאח לי,

הרב **צבי רייזמן** שליט"א

שלום וברכה

בעקבות שיחתנו בשאלת נישואין פיקטיביים שנעשו בתקופת השואה, להלן עדות שקיבלתי מאת פרופ' ישראל גוטמן איש וורשא (לשעבר המדען הראשי של יד ושם) שבדידו הוא עובדא.

בשנת 42 פשטו שמועות בגטו, וזאת לאחר גל מוקדם שכבר היה בסוף 1941, שהגרמנים שולחים מהגטו גברים למחנות עבודה, השמועה ב41 היתה, שזוגות נשואים לא יכללו בשלב זה בשילוחים, וע"כ רבים רצו לקבל אישור מרבני וורשא על היותם זוגות נשואים. כידוע בוורשא חולקה העיר מתחילת המלחמה, ולכל אזור או יותר היה רב ממונה שעסק במיכלול הדברים.

גוטמן סיפר שב-41 הוא ידע אישית שהרבנים: שטוקהאמר, קנאל וכהנא סיפקו אישורים פיקטיביים שכאלו לזוגות שלא הכירו האחד את השני.

בשנת 42 בשליש האחרון של השנה, שכבר החלה התארגנות בקרב הצעירים לעניין המרד, סיפר גוטמן שהוא שוב שמע, ששולחים צעירים ויש אולי הצלה בדרך של היותך נשוי, ועל כן פנה לרבי מנחם זמבה הי"ד, שגר לא רחוק ממנו, וביקש להמציא עבורו אישור נישואין, לו ולחברה בשומר הצעיר שהיתה מעורבת בניצני אירגון המרד. הרב זמבה הוציא להם אישור, ובירך אותם שיצליחו במעשיהם, ושמתוך צורך הצלה תבוא גאולה, ואכן ינשאו לראויים להם בבא העת.

סיפור זה סיפר לי פרופ' גוטמן כשנאחז בהתרגשות כשהצגתי בפניו מכתבים של הרב זמבה מכסליו תש"ג.

נישואין אזרחיים (סימן יז)

סוף דבר: שאלת תוקפם של נישואין אזרחיים, כאשר התקיים בעקבותיו קשר של חיי אישות בין בני הזוג, נותרה בלתי מוכרעת בין הפוסקים, אולם ההוראה למעשה המקובלת היום בבתי הדין היא, להצריך גט **לחומרא** "שלא במקום עיגון", דהיינו כאשר **קל** לסדר את הגט, וכדברי האגרות משה: "באם אפשר להשיג גט פיטורין, מהראוי להחמיר. מכל מקום באי אפשר להשיג גט ממנו, שאין יודעין היכן הוא, יש להתירה". וכמובן שכל מקרה נדון לגופו, בהתאם לנסיבות.

אולם כאשר רישום הנישואין האזרחיים היה "פיקטיבי" ונועד למטרת השגת אשרות מעבר או רשיון עבודה, ואין **כל ספק** בכך שלא היו קשרי אישות בין בני הזוג, אין כל צורך בגט כדי להתירה להינשא לאחר.

לאור האמור, במעשה שהובא בפתיחה, נראה כי לדייני בית הדין האיזורי בירושלים, התעורר ספק האם הבחורה שנישאה בנישואין אזרחיים פיקטיביים והתגוררה בקומונה עם "בעלה" קיימה עמו קשרי אישות, ולפיכך החמירו להצריכה סידור גט בטרם תינשא לבן זוג אחר.

אולם דייני בית הדין הגדול, שנדרשו להכריע בשאלה זו זמן קצר לפני המועד שנקבע לחתונתה של הבחורה, קיבלו את הרושם הברור שמטרת רישום הנישואין האזרחיים היה "פיקטיבי" לגמרי, ולא התקיים כל קשר אישות בין הבחורה ל"בעלה", ולכן פסקו בהוראת הגרי"ש אלישיב, שאין כל צורך בגט כדי להתירה להינשא.

ענף ג: 'ריח הגט' בנישואין פיקטיביים ובנישואין אזרחיים

בשעת לימוד השיעור, עוררו הלומדים את השאלה, מה היה קורה אילו הבחורה היתה מעוניינת להינשא לכהן - האם לאחר שבית הדין דורש סידור גט לחומרא לאחר "נישואין אזרחיים", נאסר על האשה להינשא לכהן [כדין גרושה], או לא.

נדון זה, יסודו בבירור המושג "ריח הגט", שהוזכר בסוגיית הגמרא במסכת יבמות (צד, א) בדרש הפסוק "ואשה גרושה מאישה לא יקחו (ויקרא כא, ו) - אפילו לא נתגרשה אלא מאישה פסולה לכהונה, והיינו **ריח הגט דפוסל בכהונה**". ופירש רש"י: "לא נתגרשה אלא מאישה, כגון שכתב לה גט ואמר לה הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם, שלא נתגרשה זו לגמרי אלא מאישה נפרדה. פסולה לכהונה, אם מת והותרה לינשא. והיינו ריח הגט דפוסל בכהונה".

מבואר בדברי הגמרא, שלא רק גט כשר פוסל אשה מנישואין לכהן, אלא אפילו גט שלא חל לגמרי, כדוגמת המקרה המובא בגמרא, שכתב לה גט ואמר לה "הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם", שלא נתגרשה להיות מותרת לכל אדם אלא רק נאסרה על בעלה - פוסל אשה מנישואין לכהן.

ומעתה יש לדון האם גט שניתן לזוג שהתחתן בנישואין "פיקטיביים" שסודרו על ידי רב בחופה וקידושין ובנוכחות עדים כשרים, להשגת אשרות מעבר או אישורי כניסה למדינות שונות בלבד - פוסל את האשה לכהונה. ומה דינה של אשה שקיבלה גט לאחר שהיתה נשואה בנישואין "אזרחיים", האם מותר לה להינשא לכהן.

נישואין אזרחיים (סימן יז)

כפי שיבואר להלן, יש משמעות רבה האם הגט ניתן לאחר שהיו: [א] נישואין כדת משה וישראל למטרות פיקטיביות. [ב] נישואין אזרחיים שבעקבותיהם חיו בני הזוג יחדיו. [ג] נישואין אזרחיים למטרות פיקטיביות, כאשר בני הזוג כלל לא חיו יחד. ויש לשים לב שבכל אחד מהמקרים, הדין שונה.

ט. דין "ריח הגט" נפסק בשו"ע (אבן העזר סי' ו סע' א) "כהן אסור מן התורה בגרושה, זונה וחללה, ואסור בחלוצה מדרבנן. לפיכך אם עבר ונשא ספק חלוצה, אין צריך להוציא. אבל גרושה, אפילו אינה אלא ספק גרושה, צריך להוציא. בין שנתגרשה מן האירוסין, בין שנתגרשה מן הנשואין. **ואפילו ריח גט פוסל בכהונה** וכופין אותו להוציא. והיכי דמי ריח גט, כגון שאמר לה, הרי את מגורשת ממני ואי את מותרת לכל אדם, ואף על פי שלא הותרה בזה הגט, נפסלה לכהונה".

הרמ"א (שם) הביא להלכה את דברי שו"ת הרשב"א (ח"א סימן תקנ) שנשאל: "יש תקנה בעיר הזאת בחרם וקנס שלא לקדש שום בת ישראל אלא בעשרה ושליח ציבור. וראובן שידך בתו עם שמעון ואחר כך נתבטלו הקידושין, וכשנתבטלו לחשו את ראובן שיתן שמעון גט, כדי שלא יוציא קול עליה שהיא מקודשת. וראובן הנזכר היה עם הארץ, ושמע לקול המלחשים ההם, ונתן שמעון גט לבתו, אבל לא יצא עליה שום קול הברה שהיתה מקודשת. ואפילו העדים מעידים שלא נעשה אלא מפני החשש, ולא משום קול קדושין. אחר כך שידך ראובן הנזכר את בתו לאלעזר הכהן. אם יכול אלעזר לישאנה, כיון שלא נעשה הגט אלא מפני החשש הנזכר, והעדים מעידין כן, והדבר ידוע אליו שכן הוא, והרי זה גט אשה פנויה, או לא". והשיב הרשב"א: "גט זה פוסל לכהונה. חדא, דמאן לימא לן דלא נתקדשה לו כהוגן, אף על פי שיש תקנה בעיר ובקנס שלא לקדש אשה שם אלא בעשרה ובשליח צבור, דילמא עבר וקידש או לא ידע, או שקידש על ידי שלוחו או שלוחה חוץ מן העיר. [וסיבה שניה] ואפילו אם לא נתקדשה לו כמו שאמרת, מכל מקום אין זה ידוע לכל ואיכא מאן דשמע בגיטא ולא שמע בהא".

ומבואר בדבריו, כי גט שניתן בעקבות חשש לקידושין, פוסל את האשה לכהונה, משתי סיבות:

[א] יתכן שבאמת היו קידושין, והאשה נצרכה לגט מעיקר הדין, ולכן היא גרושה האסורה לכהונה.

[ב] אפילו אם לא נתקדשה ואינה צריכה גט, יש חשש שמי ששמע שנתגרשה לא ידע שלא היתה מקודשת מעיקר הדין, ויטעה לחשוב שהתירו גרושה לכהן.

כאמור, דין זה הובא להלכה ברמ"א: "אפילו לא נתגרשה רק משום **קול קידושין בעלמא**, אף על פי שהוא ברור שאין ממש באותן קידושין **ואין נותנין גט רק מכח חומרא בעלמא**, אפילו הכי **פסולה לכהונה**".

י. אולם תשובה זו של הרשב"א, לכאורה סותרת תשובה אחרת של הרשב"א המובאת בבית יוסף (אבן העזר סי' יג סע' ט) בנדון "המעשה שנערה זו היתה משודכת לבן ראובן ולא נתקיים המעשה, ואחר כך שידכה אביה ליהודה ונתקדשה לו קידושין ודאין, ואחר הקידושין עמד ראובן ואמר שהוא היה שליח בנו לקדשה בפני אביה ולא מיחה ושקידשה בפני שנים והאחד מת, והנערה ואביה מכחישין אותם". וכתב הרשב"א כי "אותו עד שאמר בפניו קדשה זו ודאי לא היתה צריכה גט, דעד אחד בהכחשה לאו כלום הוא. ועוד, דאינו נאמן לומר דבנו עשאו שליח, דלא חציף אינש לשוויי לאבוה שליח (קידושין מה, ב). ומי שאמר

נישואין אזרחיים (סימן יז)

שיגרש בגט, שלא כראוי עשה, שאין כאן בית מיחוש כלל". נמצא כי נערה זו למעשה מעולם לא נתקדשה לבן ראובן, ולאור זאת מחדש הרשב"א: "**וכל שלא היתה צריכה גט ממנו, אפילו נתן לה גט, אותו גט אינו פוסל לכהונה**, שזו לא נתגרשה מאישה אלא מאיש שאינו אישה, דכל שהגט אינו גט חספא בעלמא הוא ואינו פוסל לכהונה. וכל שאינו פוסל לכהונה שהוא דבר תורה, כל שכן באשה זו שאינה צריכה גט כלל", ומסיים: "אבל לאחר שנתברר שלא היה בדברי ראובן זה כלום מאותם הטעמים הגלויים, גט זה שנתן שגעון בעלמא היה ואין בו ממש, ולא חיישינן ליה לכלום, לא לאסרה לכהונה וכל שכן להצריכה ג' חדשים".

מדברי הרשב"א בתשובה זו משמע, כי גט שניתן ללא צורך מעיקר הדין אלא מחמת **חומרא**, אינו פוסל לכהונה. ואם כן דברים אלו סותרים את המובא לעיל משו"ת הרשב"א, וכפי שתמה החלקת מחוקק (שם ס"ק ב) על דברי הרמ"א בשם הרשב"א שגט הניתן "**רק מכח חומרא בעלמא**, אפילו הכי **פסולה לכהונה**", וז"ל: "בהג"ה מרדכי מביא כמה דעות דכשרה לכהונה, וכן הביא בית יוסף תשובת הרשב"א בסי' י"ג שכשרה לכהונה בנתן גט **שאינו צריך על פי הדין**, והוא **ממש היפך תשובה זו שהביא הרב** [הרמ"א] כאן בשם הרשב"א, **ויש לחלק**".

החלקת מחוקק לא הסביר מהו החילוק ויישוב הסתירה שבין תשובות הרשב"א. אולם הבית שמואל (ס"ק ג) עמד גם הוא על הסתירה, ובדבריו מבואר החילוק, וז"ל: "בתשובת מהרש"ל (סימן כה) כתב, **ודווקא במשודכת** יש לחוש לקול כזה, אבל בעלמא אין לחוש", והוסיף: "ועי' הגהות מרדכי פרק האומר ותשובת רמב"ן סי' קל"ב ותשובת הרא"ש בטור סוף סי' מ"ו וב"י רס"ג, ושם מבואר **דוקא אם הבית דין הצריכו גט אף על גב שהיה מחמת קול בעלמא חיישינן, אבל אם הוא נתן גט מעצמו ולא היה נצרך על פי הדין לא הוי גט**. אלא בתשובת רשב"א סי' תק"ן משמע לכאורה דסותר לזה, דהא שם היה גם כן שידוכים וגירש מעצמו בלא דעת הבית דין, ומכל מקום פוסק שם דהוי גט. ואפשר בתשובה סי' תק"ן שאני, דאע"ג ע"פ הדין לא היה צריך לגרש וגירש מעצמו, אמרינן **שמא אמת הדבר דקידש**, משא"כ בתשובות שהביא הבית יוסף לא היה שם אלא ב' עדים ואחד מת אם כן **תו ליכא חשש כלל**, ואין צריך גט כלל".

בהסבר הדברים, כתב רבי יצחק אושינסקי, דיין בבית הדין הרבני בחיפה, בספרו אורחות משפט (עמ' שפה) "על פי הסברא הראשונה המבוארת בתשובת הרשב"א [בסי' תק"ן], שהסיבה להחמיר היא דילמא חלו הקידושין, אם כן בתשובה שהביא הבית יוסף הרי גלוי לנו עתה שלא חלו הקידושין כלל, ועל כן אין ראוי להחמיר ולאוסרה על הכהן. ואולם ע"פ טעמו השני של הרשב"א, שכתב להחמיר שישמעו מקול הגט ולא ישמעו שיתכן ולא חלו הקידושין [ויאמרו שגרושה מותרת לכהן] אם כן עדיין קשה, שהרי סברא זו שייכת לכאורה גם בתשובה שהביא הבית יוסף, ומדוע לא החמיר גם בתשובה זו לאוסרה לכהן. ויש לבאר זאת על פי דברי המהרש"ל [שהביא הבית שמואל] שחילק בין מקום שהאשה היתה כבר משודכת לאותו מקדש, לבין מקום שאפילו לא השתדכו. בתשובה תק"ן מדובר בקידושי משודכת שלא קידשה עדיין אחר, שם ישנו חשש שיסברו העולם שאכן היתה מקודשת והגט חל, לכן שם החמיר הרשב"א לאוסרה לכהן, שלא יאמרו שגרושה מותרת לכהן. משא"כ בתשובה שהביא הבית יוסף, איירי במשודכת לו שלאחר מכן

נישואין אזרחיים (סימן יז)

כבר קידשה אחר, ורק אחר כך נתן לה הראשון גט. יתכן לומר שעצם זה שקידשה אחר גורם לעולם לסבור שהקידושין הראשונים לא חלו כלל, ולכן שם לא חיישינן שיאמרו גרושה מותרת לכהן".

מדברים אלו למדנו שני כללים בדין "ריח הגט":

[א] רק כאשר היתה משודכת, יש לחוש ל"קול" שיאמרו שגרושה הותרה לכהן.

[ב] רק גט שניתן במקום שהיה חשש קידושין, פוסל לכהונה, מה שאין כן גט שניתן במקום שלא היה כלל חשש לקידושין, שאינו פוסל לכהונה.

ומעתה יש לדון האם גט שניתן לאחר "נישואין פיקטיביים", או "נישואין אזרחיים", פוסל לכהונה מדין "ריח הגט", או לא.

'ריח הגט' בנישואין "פיקטיביים"

יא. בשאלה זו דן רבי צבי פסח פרנק, רבה של ירושלים, בשו"ת הר צבי (אבן העזר סימן כט) במעשה שהיה "בבתולה שהיתה מוכרחת להשיג רשיון מהממשלה כדי שתוכל להישאר בארץ, ולשם זה קיבלה קידושין מתושב הארץ, ואחר כך סידרו לה גט. ולבסוף נזדמן לה שידוך הגון עם כהן, והשאלה באה אם היתה צריכה גט לקידושין שבעיקר נעשו רק לשם רישיון מהממשלה שלא יגרשוה מן הארץ, ועכשיו אחרי שקבלה הגט אם נאסרה לכהן. כמו כן נתברר שהטבעת לא היתה של המקדש".

ובשיעורנו בענין "נישואין פיקטיביים" [**אות ח**] נתבארו דברי הגרצ"פ שנקט להלכה, כי דברי הרמ"א "אין הולכים בענין קידושין אחר אומדנות", נאמרו רק כאשר בשעת מעשה הקידושין לא היתה כל אומדנא והוכחה שהאשה לא מעוניינת להתקדש, ורק **לאחר המעשה**, בתוך כדי דיבור גילתה שלא רצתה להתקדש [וכגון, כשניערה מגופה את החפץ שנתנו לה לשם קידושין]. ולכן משום "חומרא דאשת איש" אנו חוששים שנתרצתה לקידושין. ברם כאשר **קודם למעשה קידושין** יש הוכחה שכל כוונת הקידושין "להערמה", כגון ב"נישואין פיקטיביים" להשגת אשרת כניסה לארץ ישראל, אפשר לסמוך על "אומדנא דמוכח" שלא היתה כל כוונה לקידושין במעשה זה, ואינה מקודשת, וכמובן אינה צריכה גט כלל [ומכל שכן בנדון דידן שהטבעת לא היתה שלו, ובודאי לא נתכוין להקנאת הטבעת, יש להתירה גם לכהן בלי חשש].

ועל פי זה קבע הגרצ"פ: "ואף שכתב הרמ"א (אבן העזר סי' ו' סע' א) אפילו לא נתגרשה רק משום קול קידושין בעלמא, אפילו הכי פסולה לכהונה, ואם כן בנדון דידן נמי הרי סידרו לה גט, ותהא אסורה לכהן משום מסירת הגט. אבל נראה [דהיינו היכא] דהגט נעשה על פי הוראת בית דין שצריכה גט, **אבל בנתגרשו מפני שלא ידעו שאינה צריכה גט**, ולא עלה על דעתם להקפיד על קבלת גט, **ונתברר שלא היתה צריכה לגט, אין לאוסרה לכהן**".

לעומתו, רבי גדליה פלדר, רב בטורונטו, הביא בספרו נחלת צבי (ח"ב עמ' 184) את דברי החלקת מחוקק והבית שמואל בנדון הסתירה בתשובות הרשב"א, האם גט שניתן לחומרא פוסל לכהונה, ואת דברי תשובת ריח השדה (סימן ק) שכתב ליישב את דברי הרשב"א "דאם היה קול ושוברו עמו, דהיינו שהיא

נישואין אזרחיים (סימן יז)

מכחשת את הקול, ואין שם עדים, דאינה צריכה גט, ואם כפוהו בית דין טועים לגרש, אין זה אפילו ריח הגט, וזו תשובת הרשב"א שהביא הבית יוסף בסימן י"ג. משא"כ היכי דהיה קלא דלא פסיק ורגלים לדבר שהקול אמת, בזה דעת הרשב"א דיש לפוסלה מן הכהונה על ידי גט". ועל פי דבריו כתב הנחלת צבי: "ולפי זה בנדון קידושין פיקטיביים, יש לחשוש דשמא לקידושין נתכוונה, ומהאי טעמא אנחנו דורשים ממנה גט, לכן **אין להתירה לכהן**".

'ריח הגט' בנישואין אזרחיים

יב. הגרצ"פ פרנק דן בשו"ת הר צבי (אבן העזר סימן לג) "בדבר האשה שהתחתנה בניו יורק ועלו ארצה וכאן נתגרשו בגט, ועתה רוצה לינשא לכהן", והסתפק: "שמאחר ולא היו היו ביניהם קידושי תורה כלל, באופן שהדבר ברור בלי שום ספק שבאמת מדין התורה אין צריכה גט כלל, בזה יש מקום לעיין בהן, דאמנם מן התורה לאו גרושה היא, מ"מ מדרבנן נאסרת, כדמבואר באבן העזר (סי' ו' סע' א), ורק בגט כזה שהוא בלי קידושין יש מחלקין, דדוקא שהגט סודר ע"י חיוב בי"ד אז החמירו לאוסרה לכהן, אבל בנתגרשו מרצונם לא נאסרת לכהן, ויש מחמירין בדבר".

ולמעשה הכריע הגרצ"פ: "ומכל מקום במקום שהדבר דחוק מאד, ולהזוג יש להם בזה שאלת חיים, יש להתירם להינשא כדעת המקילין".

גם לדעת רבי שלום משאש, רבה הראשי של ירושלים (שו"ת שמש ומגן ח"ג סימן יג), גרושה מנישואין אזרחיים, מותרת להינשא לכהן: "דאם הקידושין כפי הדין אינם נכונים, כגון שנתקדשו ע"י רב ריפורמי או **נשאו באזרחות ע"י נכרים**, שכל קידושין אלו אין בהם ממש ואינם צריכים גט לגמרי, ושוב גירשום לחומרא ע"י בית דין מחמת הקול, וכל שכן אם נתגרשו ע"י גויים, דאז אין ממש באותו גט, וכאילו גירשו לאשה פנויה, **ומותרת לכהן** גם לדעת הרשב"א, עי"ש בסימן י"ד בהסכמת הראשון לציון [הגר"ע יוסף] שהאריך לבאר ולהתיר גם לדעת הרשב"א, ואפילו נתגרשה ע"י בית הדין".

יג. הגר"ש משאש והגר"ע יוסף, ציינו נדון נוסף המסתעף מהכרעת הפוסקים באשר לתוקפם של הנישואין האזרחיים.

בשו"ע (אבן העזר סי' י', סע' א) נפסק: "המגרש את אשתו ואחר כך זינתה, מותרת לחזור לבעלה. אבל אם נתקדשה לאחר וגירשה או מת, אסורה לחזור לראשון". והוסיף הרמ"א: "ואפילו לא נתגרשה רק מכח קול בעלמא" [כלומר, שהגט שניתן לא היה נצרך מעיקר הדין אלא "להרווחה" בלבד, ט"ז שם]. ומעתה נשאלת השאלה, האם הגט שנתקבל לאחר "נישואין אזרחיים" הופך את האשה ל"גרושה", וכאשר נישאה לאחר מכן, לא תוכל לאחר גירושיה מבעלה השני לשוב ולהינשא לבעלה הראשון, כדין המחזיר גרושתו לאחר שנישאה. או שהגט ניתן "לחומרא" בלבד, ובאמת מעולם לא נחשבה "נשואה" לבן זוגה הראשון, וממילא אינו מחזיר את "גרושתו".

נישואין אזרחיים (סימן יז)

בשאלה זו דן הגר"ע יוסף בשו"ת יביע אומר (ח"ו אבן העזר סימן א), ומעשה שהיה כך היה: "בני זוג שהיו נשואים בנישואין אזרחיים בחו"ל, ולאחר מכן חיו חיי אישות במשך שנים רבות, וגם נולד להם בן, נפרדו והתגרשו בבית הדין הרבני בת"א בשנת תשכ"ז בגט פיטורין כדת משה וישראל. כעבור זמן, בשנת תש"ל, נישאה האשה לאדם אחר, וכשנתיים לאחר מכן נתגרשה ממנו בגט בבית הדין האיזורי בת"א. ובשנת תשל"ג ביקשה האשה לחזור ולהינשא לבן זוגה הראשון בחופה וקידושין למען בנם המשותף. בקשתם נדונה בפני בית הדין האיזורי בתל אביב שהחליט לדחות את בקשתם "בהסתמך על דברי הרא"ש בתשובה שנפסקו להלכה ברמ"א, שאפילו לא נתגרשה אלא מכח "קול קידושין בעלמא", ונישאת לאחר ונתגרשה ממנו בגט, אסורה לחזור לראשון, שאין העולם יודעים שהגירושין נעשו לרווחא דמילתא, ויאמרו שהוא מחזיר גרושתו משנישאת. וכי תימא יעשו הכרזה, איכא דשמע בהא ולא שמע בהא". ועל החלטת בין הדין האיזורי, הוגש ערעור בפני בית הדין הגדול בירושלים.

לאחר משא ומתן בדברי הפוסקים בנדון תוקפם של נישואין אזרחיים, והכרעתו להלכה "כדעת רוב האחרונים שבנישואין אזרחיים אין צריך גט" [לעיל **ענף א**], כתב הגר"ע יוסף: "ומעתה יש לומר בנדון דידן שמכיון שלדברי הרשב"א בתשובה (ח"ד סי' שד), כל שהקידושין בטלים מצד עצמם אין הגט נחשב למאומה, ומותרת בקרוביו, והואיל ולפי דברי רוב גדולי האחרונים הנ"ל נישואין אזרחיים אינם מצריכים גט כלל, אף שהבית דין החמיר לגרש את המבקשים בגט פיטורין משום חומר איסור אשת איש, מכל מקום לענין איסור לאו של מחזיר גרושתו משנישאת אין להחמיר כלל".

בהמשך דבריו הקשה הגר"ע יוסף, על הוראה זו מדברי שו"ת הרשב"א בסי' תק"ן, שהובאו ברמ"א, שאם נתגרשה מחמת חומרא, אע"פ שברור שאין ממש בקידושין, נפסלה לכהונה. ואם כן גם בנדון מחזיר גרושתו, יש להחמיר ולחשוש שנחשבת "גרושה", מכל מקום. ולאחר שהביא את דברי האחרונים ביישוב הסתירה בתשובות הרשב"א [לעיל **אות ח**], נקט להלכה כדברי מהריק"ש בהגהותיו (סי' ו ס"ד) שכתב: "יצא קול שנתקדשה והצריכוה גט לרווחא דמילתא אסורה לכהונה, ואם הוברר שלא היתה צריכה גט לא חיישינן לכלום, **לא לאוסרה לכהונה** ולא להמתין ג' חדשים, אף על פי שנתן לה גט. וזה כדברי הרשב"א שבבית יוסף (סי' יג) שמיקל כשהוברר הדבר שלא היתה צריכה גט".

ומבואר איפוא בדבריו, כי גט שניתן לאחר נישואין אזרחיים, אינו הופך את האשה ל"גרושה", משום שבאמת מעולם לא נחשבה "נשואה" לבן זוגה הראשון, וממילא בן זוגה הראשון אינו נחשב "מחזיר גרושתו". וכמו כן, אינה נחשבת "גרושה" להאסר לכהונה, מכיון שאנו נוקטים להלכה כי נישואין אזרחיים לא מצריכים גט, ואף שמחמירים עליה לסדר גט, אולם לענין איסור לכהונה, יש להקל.

בשו"ת השבי"ט (ח"ז אבן העזר סימן כט) דן במקרה הפוך: אשה שהיתה נשואה בנישואין כדת משה וישראל ונתגרשה מבעלה הראשון בגט כשר, ולאחר מכן נישאה לאדם אחר בנישואין אזרחיים, וכעת ברצונה לחזור לבעלה הראשון. והשאלה, האם יש כאן איסור של מחזיר גרושתו **לאחר שנישאת**.

וכתב בשו"ת השבי"ט כי אשה שנישאה בנישואין אזרחיים אינה מוגדרת כאשה ש"**נישאת**" לאדם אחר, אשר אסורה לחזור לבעלה הראשון: "הנישואין והגירושין של המדינה האזרחיים הם ממש כנגד דעת התורה, כי בהויה דין תורה האיש מקדש ולא האשה, ולא שתיהן מקדשים. וביציאה דהיינו בגט וכתב לה

נישואין אזרחיים (סימן יז)

ולא וכתבה לו, כלומר האיש מגרש ולא האשה. משא"כ בנימוסי המדינה ששתיהן מקדשין ושתיהן יכולין להתגרש, כלומר האשה יכולה לגרש את בעלה שלא מרצונו ושלא מדעתו כמו שהאיש יכול לגרש את אשתו שלא מרצונה. וממילא אין נשואין אזרחיים אדעתא דרבנן כלל, אלא הם כנגד דעת חכמים וכנגד דעת תורה. ולכן אין תפיסת הנשואין הם קדושין, ולא נקרא בהם לא משום הוטמאה ולא משום תועבה. ואפילו אם תמצי לומר שהיא נאסרת על אחרים בלי גט פטורין לפי דעת המחמירים משום ספק קדושין, אבל במחזיר גרושתו צריך להיות הוטמאה ותועבה, ואין טומאה ותועבה אלא בזמן שיש הויה ואישות מן התורה, ובנדון דידן ליתא. ולכן יש להתיר אותה לבעלה הראשון לשוב לקחתה".

יד. את השאלה, האם גט שניתן לאחר נישואין אזרחיים פוסל לכהונה, הפניתי לידידי רבי משה יעקב חפוטא, שכתב בהמשך לדבריו המובאים [לעיל **אות ז**], כי אין הנדון דומה לדברי הרמ"א שגט שניתן "מכח חומרא בעלמא" פוסל לכהונה, משום שיש לחלק בין גט שניתן מחמת **חומרא** - שאינה נאסרת לכהן, לגט שניתן משום **ספק** - שנאסרת לכהן:

> בענין אי נתן לה גט לחומרא אי נאסרה לכהן, יעויין בדברי הרמ"א אה"ע סי' ו' סע' א'. ואולם י"ל דאף להב"י במקום שנתן לה גט אסורה כדברי הרמ"א, ודוקא בממאנת כשלא נתן לה גט לבסוף. ודוגמת זה כתב הגרח"ע גרודז'נסקי בקובץ אגרות, דאם לא חוששין לקדושין לא נאסרה לכהן, דפנוי הבא על הפנויה לא עשאה זונה. וחזי' דדוקא **בלא קיבלה גט** ס"ל דמותרת, אבל **אם קבלה גט אסורה**. ונראה דכן הוא בממאנת אי לא קבלה גט לבסוף, אבל בכל אופן שקבלה גט לבסוף לא מצינו מי שיתיר.
>
> ושמא יש לחלק בין אם היה זה הגט **לחומרא** או **מספק**, דגט **בספק קידושין לית לן להתירה לכהן כלל**, וממילא בגוונא שהיו עדים וטבעת וחוששין שמא היו קידושין לא נתירנה, אבל **בנשואים כאלו שלא היו עדים ולא מעשה קידושין** ורק דרין יחדיו שרוב פוסקי הזמן האחרון הקילו בזה ונחייבה גט לחומרא, אזי י"ל **דלא נאסרה לכהן,** וכן ראיתי שרוצה ללמוד הראשל"צ הגר"ש עמאר. וכבר כתבתי לו דעתי בזה שלמעשה חייבין אנו לחוש לדברי הרמ"א ואף הב"י לא פליג ע"ז.

ולמעשה מסקנתו, שקשה להתיר לכהונה אשה שקיבלה גט לאחר נישואין אזרחיים, ולכן רצוי לא לסדר לה גט כדי לא להיכנס לספקות:

> ומכ"מ התרתי במקום דהבי"ד נתנו הגט לחומרא ובזה הזמן ממש שקבלה הגט הם עצמם קידשוה לכהן, די"ל שנתון זה בידי הבי"ד שפסקו שאין כאן קדושין כלל ונתינת הגט היא חומרא בעלמא, וידעי הם כי לקושטא לא צריך גט, וזה יש לדמות לממאנת שחזרה אליו לאחר הגט דמותרת לכהן, דהגם שהיה גט מותרת לכהן, דהעולם יודע שאין קדושי קטנה כלום. וכן כאמור בנדון דידן, דהעולם יודע שלפי ההלכה קידושין [אזרחיים] אצל העיר אינם קידושין.

נישואין אזרחיים (סימן יז)

אבל **כל שבא גט לידינו לא נוכל להתיר דאין אנו יודעין סיבת הגט**, והוי כמו ממאנת שקיבלה גט לבסוף דאסורה אע"פ שאין קדושי קטנה כלום, דכל שיצאה בגט אסורה. ולמעשה נראה דראוי לנהוג כדברי הרמ"א, ולענ"ד זו שיטת הב"י גם כן.

מסקנא דמלתא, הנני שונה הראשונות דבנדון דידן לא כדאי לתת לה גט, אי לא היו עדים ומעשה קידושין ולא היתה הוראת חכם, דאם יתנו גט יכולה להאסר על ידו.

טו. את השאלה, האם גט שניתן לאחר נישואין אזרחיים פוסל לכהונה, שלחתי גם לרב הראשי ואב"ד חיפה, הרב שאר ישוב הכהן, אשר השיב להלכה בנדון בני זוג שנרשמו כנשואים למטרה פיקטיבית אך מעולם לא חיו ביחד, באמצעות מזכירו, הרב טבצ'ניק.

בדבר אישה שהגיעה למדינתכם על מנת להשתקע שם, ולצורך קבלת אזרחות התחתנה בנישואין אזרחיים עם אדם, אך מעולם לא התגוררה עמו ומעולם לא קיימה עמו יחסי קירבה כלשהם. בעצם, הנישואין היו פיקטיביים וכוונתם אך ורק לקבל את האזרחות הנכספת. לאחר קבלת האזרחות, האישה התגרשה בגירושין אזרחיים. כעת היא מבקשת להתחתן כדת משה וישראל, והחתן הינו כהן. האם יש איסור בדבר ויש לחשוש לריח הגט.

לאחר עיון בשאלת כת"ר, נראה, לענ"ד, כל מי שמקדש לא בדרך המקובלת, דהיינו: בלי חופה, בלי כתובה ובלי ברכה, נאמנים לומר שלא כוונו לשם קידושין אלא לשחוק או לערמה.

אם יש אומדנא דמוכח לגבי האיש והאישה שלא כוונו לשם קידושין יש לומר שאין לחשוש לקידושין.

ועוד, הואיל ויש כאן רק ערכאות של גויים ונישואין פיקטיביים שנעשו לקבל מהשלטונות זכויות מסוימות – גם אם אין לעשות כדבר הזה, אין לחשוש לנישואין האלה ובודאי שאין כל מקום לאסרה לכהן. וראה תשובת אחיעזר ח"א סי' כ"ד בדבר אומדנא דמוכח. ואין להצריך גט אפילו לחומרא שפוסלה לכהונה בחינם.

ושאלתי את מו"ר הגאון הרב שאר ישוב כהן, ופסק מיד להתיר, וזאת אם לא היו חיי אישות ביניהם ולא ביאה אסורה. ועיין בספרו "חקרי הלכה" פרק נישואין אזרחיים. והוספתי לשאול את מו"ר הגאון זלמן נחמיה גולדברג שליט"א, ואף הוא פסק להתיר ללא פקפוק.

וכבר פסקו בנושא דומה הראשון לציון הגאון הרב עובדיה יוסף בשבתו על כס בית הדין הרבני הגדול לערעורים, עם הגאונים הרב בצלאל ז'ולטי והרב אליעזר גולדשמידט (בשנת תשל"ז), שיש להתיר ללא פקפוק כלל.

• • •

'ריח הגט' כאשר הקידושין הופקעו למפרע

נישואין אזרחיים (סימן יז)

טז. להשלמת היריעה בנדון 'ריח הגט' , יש להוסיף כי במידה ובית הדין מכריז על **ביטול הקידושין למפרע**, אף אם כבר ניתן גט קודם לכן, אין לפסול את האשה מחמת 'ריח הגט', מאחר והתברר למפרע כי אשה זו מעולם לא היתה נשואה, והקידושין לא חלו כלל, וממילא אין כל משמעות לגט ואף 'ריח' אין כאן. וכדכתב לי ידידי רבי אריה רלבג, אב"ד אמסטרדם ודיין בית דין אגודת הרבנים דארה"ב דקנדה:

מוצש"ק יז' סיון תשס"ז

ידידי הגאון ר' צביקה שליט"א

חיפשתי באמתחתי ומצאתי ב' תשובות שהיתרנו אשה לכהן אחרי שקיבלה גט פטורין וזה היה רק 'ריח הגט', על ידי שפסלנו הקידושין.

האחד, כשעדי הקדושין היו שני בשני (קרובים) דרך האמא ודרך אישות, שהשו"ע (חו"מ ל"ג) פסק שפסולים מדאורייתא, וכן הסכים הרמ"א, רק שכתב בשם יש אומרים דקרובין מן האם אינם פוסלים אלא מדרבנן ומן התורה הוי קדושין, ונפקא מינה לענין לחשוש לקדושין. וסמכנו על שו"ת רעק"א (קמא צ"ד) במסקנא, שבשעת הדחק פסקינן דלא הוי קדושין. ולכן אף שעשו גט להחמיר (כדעת הי"א) מכ"מ התרנו האשה לינשא לכהן.

השני, להתיר אשה שקבלה גט מספק לכהן, מדובר שהבעל לא היה יכול לבעול, והתרנו אותה בלי גט, דמעיקרא סברנא דהוי מקח טעות, והבעל לא רצה לתת גט. ואחר כך נתן גט, ואז התרנו אותה לכהן אף שהיה ריח גט.

היתר דומה, להתיר לכהונה לאחר קבלת גט, כתוצאה מביטול הקידושין למפרע, מובא בתשובתו של הרב אלימלך שכטר (קובץ בית יצחק, חלק כב עמ' 157) "בחורה בת שבע עשרה שנה ובחור בן כ"ח שנה שנשאו זה לזו בלי הסכמת הוריה, ובלי השתתפותם. אחר זמן קצר מצאה לדאבונה שהוא מטורף, ולא יכלה לסבול אותו, ועזבה את ביתו, נתגרשה בערכאות, אבל הוא מיאן לגרש אותה בגט פטורין כדת משה וישראל. אחר עבור שנים אחדות, נתגרשה בגט פיטורין בהשתדלות רב מפורסם. אחר עוד שנים אחדות נשתדכה עם כהן ונישאה לו ע"פ חוקי המדינה, ותהר ותלד בן. הבעל הכהן רוצה שיתירו לו לשאת אותה כדת משה וישראל, ושלא לעשות בנו חלל. רבנים מובהקים עיינו בנדון זה, זה אומר ככה וזה אומר ככה, עד שאחדים החליטו לדון על הקדושין שהיו לה מבעלה הראשון כקדושי טעות, על שנתברר שלא היה הלה מסוגל לנהל חיי אישות, והגט היה רק לחומרא בעלמא וליתר שאת, משום חומר האיסור דאשת איש, וממילא לא הוצרכה להתגרש בגט פיטורין, ואיננה גרושה כלל ומותרת לכהן. ורבנים המתירים (שרוצים בעילום שמותיהם מטעמים כמוסים) הראו לברר על סמך הפרטים שנתגלו אודותיו, הן בהיותו בחור, והן אחר שנשא אותה, שהחופה והקדושין היו מקח טעות, וממילא לא היתה גרושה כלל. אך דנו בכובד ראש על דברי הרמ"א באה"ע (סימן ו' ס"א) וזה לשונו, ואפילו לא נתגרשה רק משום קול קדושין בעלמא, אע"פ שהוא ברור שאין ממש באותן קדושין, ואין נותנין גט רק מכח חומרא בעלמא, אפ"ה פסולה לכהונה, עכ"ל.

נישואין אזרחיים (סימן יז)

מקורה של הלכה זו באה הוא מתשובת הרשב"א (סי' תק"נ), והרשב"א הביא שמה שתי ראיות לחידוש דינו זה. והנה בנדון דידן, בשעה שניתן הגט להאשה כבר היה מפורסם כל דרכי עקלתון והמטורפות של הבעל, והגט בשעתו רק ניתן ליתר שאת, ולכן נראה שיש לנו לומר שמותרת לכהן".

זכורני לפני כמה שנים שהיה מעשה בבחור מאירופה שהתחתן עם בחורה מניו יורק, ולאחר שנתיים כשרצתה להתגרש, הבחור דרש סכום כסף גדול תמורת הגט [הוא נקלע לחובות גדולים]. בני משפחתה של הבחורה פנו לבית דין בברוקלין, ותבעו לבטל את הקידושין מדין 'מקח טעות' בטענה שאין לבחור כח גברא [היא היתה עדיין בתולה], וממילא אין כל צורך בגט. בשעת מעשה, אחד מבני החבורה, כהן ביחוסו, שאל את רבי ישראל בעלסקי, ראש ישיבת תורה ודעת, האם בנו יוכל להשתדך עם הבחורה. והרב בעלסקי השיב, כי עדיף שלא, שמא יחליט הבעל לתת לה גט, והיא תֵאסר לכהונה מדין 'ריח הגט''. ברם לפי המבואר הדברים לא מובנים, משום שאם הקידושין הופקעו מדין 'מקח טעות', פירושו של דבר שהבחורה לא היתה מעולם נשואה, ובזה לא נאמר דין 'ריח הגט', כמבואר לעיל.

בסופו של דבר, משפחת הבחור פנתה לגרי"ש אלישיב, ששלל את קביעת הפקעת הקידושין מדין מקח טעות, ולאחר משא ומתן קצר, כשהבחור קיבל סכום כסף מסויים, הוא נתן גט [כיום הבחורה נשואה לישראל שהיה בזמנו מתגורר בלוס אנג'לס, ומתגוררת בניו יורק]. יתכן איפוא, שהרב בעלסקי ידע מפסק הדין של הגרי"ש, ובשל כך ביקש למנוע מכהנים מלהכיר את הבחורה.

לסיכום: הרמ"א פסק להלכה שאפילו גט שניתן לחומרא "רק משום קול קידושין בעלמא", פוסל לכהונה.

אולם נתבאר לעיל, שפעמים יש להתירה לכהונה, כאשר ברור לכל שלא היו כלל קידושין, וכפי שנטו לומר חלק מהפוסקים בנדון נישואין פיקטיביים ונישואין אזרחיים.